SECURITATE REGIONALĂ ACTUALĂ ŞI PERSPECTIVELE DE VIITOR PRIVIND ARHITECTURA DE SECURITATE EUROPEANĂ

Pavel VINTILĂ
Natalia PUTINĂ
Universitatea de Stat din Moldova
email:natalia.putina@usm.md
https://orcid.org/0000-0002-3607-4103

CZU: 327.57(4):355.4(470:477)

Abstract: *Europe is currently undergoing a significant change in the realm of security, with a focus on regional security due to the lack of global security mechanisms. European agreements with Russia for maintaining peace and security on the continent are no longer functional, and Russian aggression towards Ukraine has forced European states to come together in various initiatives to strengthen their regional defense against potential Russian aggression. As a result, agreements in which Russia participated are no longer valid, and the new security architecture is being built to defend Europe against Russian revanchism. The current situation has highlighted the importance of regional security for Europe, and countries are increasingly cooperating to establish a stronger defense against potential threats. This new architecture of security includes the development of military capabilities, the strengthening of existing defense structures, and the establishment of new defense partnerships. The ongoing conflict in Ukraine serves as a reminder to European states of the potential threats they face and the need for a coordinated and effective response.*

Key words: Europe, security, Ukraine, Russian aggression

Introducere

Arhitectura de securitate europeană a fost construită în tandem cu cea globală şi a inclus acorduri de securitate post-război rece care au reglementat securitatea europeană. Agresiunea Rusiei din 2014 a anulat o parte dintre aceste acorduri, iar războiul declanşat la 24 februarie 2022 a distrus întreaga arhitectură de securitate bazată pe dreptul internaţional şi acordurile regionale care implicau implicit Rusia. În trecut, securitatea europeană a fost construită împreună cu Rusia, ca moştenitoare a URSS, aceasta s-a angajat să respecte atât acordurile de securitate globală, cât şi cele de securitate europeană, semnate de URSS şi ulterior de Rusia. În prezent, continentul european încearcă să construiască o nouă arhitectură de securitate, în care Uniunea Europeană este în prim-plan prin relaţia sa cu NATO sau SUA şi prin programele sale de dezvoltare regională. Rusia a iniţiat acest război, conştientă că va distruge arhitectura globală de guvernare şi securitate, cu scopul de a o reforma după un alt model mai avantajos pentru ea. În prezent, UE lucrează împreună cu partenerii săi pentru a consolida securitatea europeană, pentru a preveni extinderea conflictului şi pentru a ajuta Ucraina.

Începând cu 2014, conflictul ruso-ucrainean a creat o serie de provocări pentru securitatea globală şi europeană, ceea ce a determinat creşterea eforturilor pentru a dezvolta o arhitectură de securitate puternică şi durabilă. În acest context, Uniunea Europeană a jucat un rol important în dezvoltarea unei abordări comune în vederea contracarării ameninţărilor la adresa securităţii şi promovării stabilităţii în regiune [1]. Tratatul de la Lisabona din 2009 a consolidat cooperarea UE în domeniul securităţii şi apărării, recunoscând necesitatea de a dezvolta o politică externă şi de securitate comună puternică. Acest tratat a creat o bază legală pentru acţiunea UE în domeniul securităţii şi a stabilit o serie de instrumente şi mecanisme pentru a ajuta la prevenirea şi gestionarea conflictelor. În plus, UE a dezvoltat o serie de politici şi programe specifice în vederea sprijinirii Ucrainei în timpul conflictului ruso-ucrainean. Acestea includ, printre altele, [2]. Politica europeană de vecinătate, care are ca scop promovarea stabilităţii şi a prosperităţii în vecinătatea imediată a UE, şi Instrumentul European de Vecinătate, care oferă sprijin financiar pentru reformele economice şi politice din ţările partenere. UE a impus sancţiuni economice împotriva Rusiei în urma anexării Crimeei şi a sprijinit implementarea Acordului de la Minsk, care are ca scop rezolvarea conflictului ruso-ucrainean prin intermediul negocierilor şi a unui proces politic paşnic. UE şi NATO au intensificat eforturile de securitate în regiunea Mării Negre prin intermediul [3]. Iniţiativei de Adaptare a NATO şi a măsurilor de consolidare a capacităţii de apărare a aliaţilor săi. Aceste eforturi includ desfăşurarea de forţe militare şi exerciţii comune, precum şi sprijinul acordat partenerilor din regiune prin intermediul programelor de cooperare şi asistenţă.

Securitatea post-război rece s-a construit pe baza vechilor acorduri cu Rusia ca urmaşă a URSS şi alte noi acorduri care aveau să aducă pacea pe continent. Perioadă de slăbire şi probleme interne ale Rusiei a fost cea mai prosperă şi mai sigură pentru tot continentul chiar dacă conflictul din srânga Nistrului 1992 a dat startul unor conflicte post-sovietice care s-au produs şi ulterior. Structura de securitate continental europeană s-a bazat pe acordurile care atâta timp cât Rusiei i-a convenit să fie parte le-a respectat ulterior structura de securitate s-a deteriorat începând cu 2008 cu invazia în Georgia apoi 2014 anexarea Crimeei şi conflictul din Donbas. Câteva din acordurile care au constituit arhitectura de securitate sunt:

1. *Acordul de la [4] Helsinki privind securitatea şi cooperarea în Europa (1975)*
2. *Tratatul privind forţele nucleare intermediare (INF) (1987),*
3. *Tratatul privind forţele armate convenţionale în Europa (1990)*
4. *Tratatul de la Paris (1990) Parteneriatul pentru pace (1994)*
5. *Tratatul de la Amsterdam (1997)*
6. *Tratatul privind stabilitatea, securitatea şi cooperarea în Europa (1999)*
7. *Tratatul de la Moscova (2002)*
8. *Parteneriatul strategic [5] UE-Rusia (2011)*

9. Tratatul de la Viena privind reducerea armamentului strategic (START)

Aceste acorduri ar fi trebuit să contribuie la securitatea europeană şi să oprească statele participante la acte contradictorii, dar schimbarea balanţei de putere globală a făcut Rusia să creadă că poate încălca acordurile pentru a-şi crea o poziţie de negociere puternică în vederea creării unei nouă ordine mondială multipolară.

Războiul Ruso-Ucrainean

La 24 februarie 2022, Rusia a declanşat un atac militar împotriva Ucrainei, încălcând astfel legile internaţionale şi provocând o criză de securitate la nivel european şi global. Acţiunile Rusiei au fost condamnate de comunitatea internaţională iar Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii şi alte state, au aplicat sancţiuni economice împotriva Rusiei şi au început o campanie diplomatică pentru a opri şi rezolva conflictul.

Invazia a fost precedată de o perioadă de tensiuni crescute între Rusia şi Ucraina. De-a lungul anilor, cele două ţări s-au confruntat cu conflicte teritoriale, cel mai notabil fiind anexarea Crimeei de către Rusia în 2014. De atunci, tensiunile dintre cele două ţări au rămas ridicate, iar Rusia şi-a consolidat prezenţa militară în Crimeea şi în regiunea Donbas din estul Ucrainei. Pe 24 februarie 2022, forţele ruse au invadat Ucraina, cu obiectivul declarat de a-şi proteja interesele şi de a-şi restabili influenţa în regiune. Această acţiune a declanşat o criză de securitate majoră, care a avut impact asupra economiei globale, relaţiilor internaţionale şi securităţii energetice a Europei. Uniunea Europeană şi Statele Unite ale Americii au condamnat acţiunile Rusiei şi au aplicat sancţiuni economice împotriva acesteia. Mai multe ţări au limitat relaţiile lor comerciale cu Rusia şi au restricţionat accesul Rusiei la finanţare internaţională. De asemenea, s-au luat măsuri pentru a sprijini Ucraina în lupta sa împotriva invaziei ruse.

Impactul crizei de securitate a fost semnificativ. Securitatea energetică a Europei a fost pusă în pericol, deoarece Rusia este un furnizor important de gaze naturale către această regiune. În plus, economia globală a suferit din cauza sancţiunilor economice şi a scăderii încrederii investitorilor. De asemenea, există temeri legate de intensificarea conflictelor regionale, precum şi de creşterea agresiunii din partea altor actori internaţionali. În urma acestui conflict, au fost întreprinse mai multe eforturi pentru a se ajunge la o soluţionare paşnică. Au fost efectuate negocieri la nivel internaţional şi s-au făcut apeluri pentru o încetare a focului şi un dialog constructiv între cele două părţi însă până acum nu s-a ajuns la formula necesară pentru negocierile de pace şi încetarea focului.

Atacul Rusiei a reprezentat o încălcare gravă a unui număr de tratate şi acorduri internaţionale, ceea ce a dus la distrugerea arhitecturii de securitate europeană, bazată pe tratatele bilaterale între Rusia, în calitate de succesor al URSS, şi organizaţii globale precum ONU sau structuri regionale precum OSCE,

precum şi între statele europene şi Uniunea Europeană. Rusia a încălcat acorduri internaţionale de reglementare a relaţiilor internaţionale şi legi de război, inclusiv Carta Naţiunilor Unite, Acordul de la Helsinki, [6], Rezoluţia 2625 (XXV) a Adunării Generale a ONU din 24 octombrie 1970 [7], Rezoluţia 3314 (XXIX) a Adunării Generale a ONU din 14 decembrie 1974, Tratatul de la Budapesta din 1994, Acordul de la Minsk din 2015 şi Tratatul privind Forţele Nucleare Intermediare (INF). De asemenea, Rusia a încălcat Convenţiile de la Geneva din 1949, care sunt patru tratate internaţionale adoptate în urma unor negocieri internaţionale care au avut loc la Geneva în perioada 1949-1950. Aceste convenţii au fost semnate de majoritatea statelor din lume şi reprezintă una dintre cele mai importante legi internaţionale referitoare la protecţia victimelor războiului şi a prizonierilor de război. Cele patru convenţii acoperă: ameliorarea soartei răniţilor şi a bolnavilor din forţele armate în campanie, ameliorarea soartei răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor forţelor armate pe mare, tratamentul prizonierilor de război şi protecţia civililor în timp de război. Majoritatea acordurilor în vigoare nu funcţionează sau au fost întrerupte, ceea ce face ca securitatea europeană să nu mai fie funcţională în raport cu Rusia.

Desi Consiliul de Securitate al Organizaţiei Naţiunilor Unite a emis mai multe declaraţii şi rezoluţii, acesta a demonstrat incapacitatea de a opri războiul din Ucraina şi de a fi o formă de guvernare globală eficientă. Consiliul a luat măsuri imediate, inclusiv condamnarea atacului Rusiei împotriva Ucrainei şi adoptarea a două rezoluţii care cer încetarea imediată a ostilităţilor şi respectarea integrităţii teritoriale şi suveranităţii Ucrainei. De asemenea, s-au impus sancţiuni împotriva Rusiei şi susţinătorilor săi. În plus, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite a condamnat agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei şi a îndemnat la încetarea imediată a ostilităţilor şi la respectarea integrităţii teritoriale şi suveranităţii Ucrainei. Cu toate acestea, Rusia a continuat să ignore apelurile ONU, ceea ce demonstrează că aceasta nu mai are influenţă asupra actorilor internaţionali pentru a se supune regulilor cartei ONU. Situaţia actuală a arhitecturii de securitate globală este caracterizată de anarhie, care poate fi rezolvată doar prin noi tratate şi o nouă ordine internaţională, dar nu este clar ce va determina marile puteri să se angajeze în negocieri. Istoric, aceasta s-a întâmplat după mari confruntări militare sau hibride, cu toate că există posibilitatea unei segregări internaţionale pe bază civilizaţională.

Arhitectura de securitate Europeană

NATO, SUA, UE rămân actorii cei mai importanţi pentru arhitectura de Securitate regional, iar de aici derive mai multe iniţiative locale între actorii mai mici care îşi planifică securitatea preventive unei eventuale agresiuni. Arhitectura de securitate Ruso-Europeană a luat sfârşit, şi se constituie o nouă arhitectură de securitate regional[îndreptată împotriva revanşismului rusesc. Rusia a încălcat tratatele ce reglementează relaţia Rusia - Europa, de aceea următoarele

acţiuni şi iniţiative locale ce se vor transforma în tratate de securitate regional[vor fi îndreptate spre apărare de o eventuală agresiune rusească. Aceste iniţiative abordează securitatea multidimensional – militar, energetic, economic, infrastructural, cybernetic, alimentară, ecologică, societală etc.

1. (OSCE)
2. Grupul de la Bucureşti
3. Iniţiativa celor 3 Mări,
4. Politica externă şi de securitate comună a UE (PESC),
5. Platforma de securitate a Mării Negre
6. Iniţiativa Central Europeană,
7. Comunitatea politică europeană,
8. Iniţiativa de cooperare a Europei de Sud-Est (SEECP)
9. Triunghiul - Ucraina, România, Polonia

Republica Moldova este în aceeaşi situaţie cu Ucraina, cu un conflict îngheţat şi trupe ruse pe teritoriul naţional. Autorităţile moldoveneşti şi partenerii externi susţin o rezolvare paşnică a conflictului deci prin retragerea organizată a trupelor ruseşti din regiunea transnistreană. Dar este nevoie de implicare în toate iniţiativele de securitate regional şi o interconectare aprofundată cu partenerii din vest precum şi găsirea alternativelor la gazul şi piaţa rusească.

Securitatea europeană în etapa actuală este o problemă complexă şi cu multiple aspecte. Conflictul din Ucraina a demonstrat, de asemenea, că riscul unui conflict militar între statele europene nu a dispărut complet, iar tensiunile dintre acestea pot escalada rapid într-un conflict armat. Riscul terorismului rămâne o ameninţare constantă la adresa securităţii europene, cu atentate comise în diferite state membre ale UE de grupuri teroriste precum ISIS. În ceea ce priveşte eforturile de consolidare a securităţii europene, Uniunea Europeană a implementat mai multe politici şi programe în acest sens. Politica de securitate şi apărare comună [8] (PSAC) reprezintă o încercare de consolidare a capacităţilor de apărare ale UE, prin promovarea unei cooperări mai strânse între statele membre în materie de securitate şi apărare. În acest sens, UE a creat o serie de instrumente şi mecanisme, precum [9] Fondul European de Apărare şi Cooperare Structurată Permanentă, pentru a sprijini dezvoltarea capacităţilor militare ale statelor membre şi pentru a îmbunătăţi cooperarea între acestea. Totodată, UE a creat şi mai multe programe de sprijin pentru statele din regiunea extinsă a Europei, precum Parteneriatul Estic şi Instrumentul European de Vecinătate.

Arhitectura de securitate europeană la etapa actuală este una complexă şi dinamică, care înglobează o serie de structuri, instituţii şi acorduri internaţionale care au fost create şi dezvoltate în urma unor procese de negocieri, cooperare şi consultare între statele europene şi cele din afara continentului. Această arhitectură de securitate are ca scop principal asigurarea unui mediu sigur şi stabil în Europa cu extensie în întreaga lume, prin promovarea valorilor democratice, respectarea drepturilor omului, combaterea terorismului şi a altor ameninţări la adresa securităţii.

Un element important al arhitecturii de securitate europene îl reprezintă Uniunea Europeană, care a fost creată în 1992 prin Tratatul de la Maastricht şi are ca obiectiv principal promovarea păcii, a stabilităţii şi a prosperităţii în Europa. UE are o serie de competenţe în domeniul securităţii, printre care se numără politica externă şi de securitate comună, politica de apărare, cooperarea poliţienească şi judiciară în materie penală, precum şi combaterea terorismului şi a criminalităţii organizate. UE dezvoltă şi implementează o serie de instrumente şi programe de securitate, printre care se numără Misiunea de Monitorizare a Frontierei UE în Ucraina şi Moldova, Misiunea EULEX Kosovo şi Misiunea UE pentru reforma sectorului de securitate în Republica Democrată Congo.

O altă componentă importantă a arhitecturii de securitate europene este Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) aceasta are ca obiectiv principal promovarea dialogului şi cooperării între statele din Europa şi Asia Centrală. OSCE are o serie de competenţe în domeniul securităţii, printre care se numără monitorizarea respectării drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, promovarea democraţiei şi a statului de drept, gestionarea conflictelor şi prevenirea ameninţărilor la adresa securităţii.

De asemenea, UE a lansat şi o serie de iniţiative în ceea ce priveşte securitatea cibernetică, acestea includ, Strategia UE privind securitatea cibernetică şi Cadrul european pentru asigurarea securităţii reţelelor şi sistemelor informatice. În plus, UE a înfiinţat [10]Centrul European de Competenţă pentru Apărarea Cibernetică, care oferă suport tehnic şi consultanţă pentru statele membre în privinţa securităţii cibernetice. Pe lângă aceste iniţiative, UE a fost implicată şi în gestionarea crizelor şi conflictelor din diferite zone ale lumii, cum ar fi Kosovo, Bosnia şi Herţegovina, Afganistan, Libia sau Siria. În acest sens, UE a lansat misiuni civile şi militare, precum [11]EULEX în Kosovo, [12]EUFOR Althea în Bosnia şi Herţegovina, sau EUNAVFOR Med Sophia în Mediterana.

Securitate europeană include o gamă largă de iniţiative şi acţiuni, de la cooperarea între state şi organizaţii internaţionale, la dezvoltarea de politici şi strategii de securitate în domeniul energetic, cibernetic sau al apărării. UE şi-a asumat un rol important în gestionarea crizelor şi conflictelor, lansând o serie de misiuni civile şi militare în diferite zone ale lumii. În ciuda progreselor realizate, securitatea europeană continuă să fie afectată de provocări şi ameninţări, acest lucru l-a demonstrat invazia Rusiei în Ucraina, terorismul, instabilitatea politică şi economică, migraţia sau schimbările climatice, ceea ce necesită o abordare integrată şi cooperare strânsă între toţi actorii implicaţi.

Una dintre principalele componente ale sistemului de securitate europeană o reprezintă NATO, iar acordul [12]”Berlin Plus” încheiat în 2003 între NATO şi Uniunea Europeană ce care a avut ca scop crearea unui cadru pentru cooperarea între cele două organizaţii în ceea ce priveşte operaţiunile militare şi civile de gestionare a crizelor a stabilit şi un cadrul legal între cele două mari organizaţii . Acest acord a permis UE să utilizeze resursele militare ale NATO pentru operaţiuni în afara teritoriului european, dacă NATO nu are

propriile operaţiuni în acel moment. NATO este principalul pilon de securitate a continentului european iar cel mai important actor al NATO rămân SUA care deţin cea mai mare armată la nivel global şi cele mai multe resurse atât pentru securitatea economică cât şi direcţionate către forţele armate. Astfel continentul european se bazează în principal pe UE, SUA şi NATO, iar în baza acestor acorduri şi tratate existente derivă şi iniţiative locale care au ca scop completarea unor relaţii locale mai ales în contextul războiului ruso-ucrainean. Unele iniţiative locale au precedat aderarea la UE altele au apărut ca ramură a structurilor de securitate deja existente.

Astfel de organizaţie este ”Iniţiativa Central Europeană” care un rol important în promovarea stabilităţii şi securităţii în Europa Centrală şi de Est, în special prin cooperarea în domeniul securităţii energetice şi al gestionării crizelor şi al dezastrelor naturale. Aceasta colaborează, de asemenea, cu alte organizaţii regionale şi internaţionale, precum Uniunea Europeană, Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi NATO, pentru a promova stabilitatea şi securitatea în Europa.

Iniţiativa de cooperare a Europei de Sud-Est [13](SEECP) face parte din aceeaşi categorie, a fost lansată în 1996 şi are ca obiectiv promovarea cooperării regionale pe cinci domenii prioritare, incluzând dezvoltarea economică şi investiţiile, protecţia mediului şi schimbările climatice, securitatea şi cooperarea în domeniul justiţiei şi al afacerilor interne, promovarea culturii şi a turismului, precum şi cooperarea în domeniul educaţiei, ştiinţei şi tehnologiei. Platforma de securitate a Mării Negre, înfiinţată în 2020 este unul dintre forurile regionale care îşi desfăşoară activitatea în cadrul SEECP, abordând probleme specifice de securitate în regiunea Mării Negre. SEECP la fel colaborează cu NATO şi Uniunea Europeană în ceea ce priveşte securitatea regională şi are un rol important în consolidarea stabilităţii şi cooperării în regiunea Europei de Sud-Est. ”Grupul de la Bucureşti” care a fost creat în 2005 ca o iniţiativă de cooperare regională în domeniul securităţii are ca scop principal de a îmbunătăţi securitatea regională prin dezvoltarea dialogului şi a cooperării între aceste ţări. În acest sens, Grupul de la Bucureşti se concentrează pe mai multe domenii, inclusiv combaterea terorismului, prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor, controlul armamentelor şi dezvoltarea economică regională. Grupul de la Bucureşti colaborează cu NATO, OSCE şi Uniunea Europeană.

Iniţiativa celor 3 mări a fost lansată în 2015 şi îşi propune să promoveze cooperarea şi conectivitatea economică, energetică şi infrastructurală între cele 12 ţări membre, şi reprezintă un mare interes atât pentru ţările membre cât şi pentru SUA care îşi propune să susţină iniţiativa, aceasta prevede pregătirea ţărilor membre în faţa unor eventuale provocări ale Rusiei.

Comunitatea politică Europeană (CPE) [15]este o propunere recentă făcută de preşedintele francez Emmanuel Macron pentru a consolida integrarea europeană pe continent. Potrivit lui Emmanuel Macron CPE ar fi compusă din statele membre ale UE care ar fi dispuse să adere la această comunitate,

oferindu-le o mai mare autonomie şi o mai mare influenţă în ceea ce priveşte politica UE. Propunerea sa a fost lansată la începutul anului 2021 şi a fost văzută ca un efort de a face faţă provocărilor din ce în ce mai mari cu care se confruntă UE, inclusiv provocări economice, sociale şi de securitate. Iniţiativa include şi state din afara UE care ar putea adera la aceasta organizaţie ca preaderare la UE. Iniţiativa îşi propune să consolideze securitatea pe mai multe dimensiuni inclusiv statele din vecinătatea apropiată a UE, aceasta are un rol important în contextul războiului ruso-ucrainean.

Triunghiul Ucraina-România-Polonia [16] este o iniţiativă importantă pentru consolidarea securităţii şi stabilităţii în Europa Centrală şi de Est, precum şi pentru promovarea cooperării regionale şi a valorilor democratice în regiune. Triunghiul este o iniţiativă de cooperare trilaterală între cele trei ţări şi au ca obiectiv consolidarea securităţii şi stabilităţii regionale prin dezvoltarea relaţiilor economice, politice şi de securitate între aceste state. Iniţiativa Triunghiului a fost lansată în 2014, la iniţiativa fostului preşedinte ucrainean Petro Poroshenko, după anexarea Crimeei de către Rusia şi declanşarea conflictului din estul Ucrainei. Scopul iniţiativei era de a consolida securitatea şi stabilitatea în regiune prin dezvoltarea cooperării între Ucraina, România şi Polonia, precum şi prin intensificarea colaborării cu partenerii din UE şi NATO. Triunghiul a devenit o platformă importantă pentru dialogul politic şi cooperarea economică dintre cele trei ţări, axându-se pe proiecte în domeniul energetic, infrastructurii, securităţii cibernetice şi a cooperării în domeniul apărării. În ceea ce priveşte securitatea cooperarea dintre cele trei ţări, este esenţială pentru contracararea ameninţărilor din partea Rusiei şi pentru asigurarea securităţii la frontierele estice ale UE şi NATO. De asemenea, Triunghiul are şi o dimensiune strategică, fiind văzut ca o platformă pentru consolidarea poziţiei ţărilor în cadrul UE şi NATO, precum şi pentru promovarea valorilor democratice şi a cooperării regionale în Europa Centrală şi de Est. În prezent, cooperarea Triunghiului este sprijinită de iniţiative la nivel regional şi european, cum ar fi Iniţiativa celor Trei Mări şi Parteneriatul Estic al UE, cele trei ţări colaborează strâns şi în cadrul NATO şi au aderat la Acordul de la Bucureşti [18] privind securitatea energetică în regiunea Mării Negre.

Securitatea europeană se construieşte în afara oricărui acord cu Rusia, acest lucru fiind o premieră istorică, participarea Rusiei la securitatea europeană fiind primordială aceasta nu lipsea din acordurile de securitate continentală. Gravele abateri ale Rusiei de la dreptul internaţional a propulsat statele europene şi aliaţii săi să construiască o barieră de securitate pentru a se apăra de Rusia, această paradigmă va persista în următoarele decenii deoarece precedentul rusesc în Ucraina în perioada post război rece a distrus încrederea între părţi şi a întărit suspiciunile şi acuzele reciproce.

Arhitectura de securitate a Republicii Moldova

Republica Moldova timp de 30 ani se aflat într-o zonă gri care a fost deseori teritoriul de război hibrid dintre est şi vest. Ca fostă republică sovietică, R. Moldova a trecut printr-un război separatist organizat şi susţinut de Rusia, iar adoptarea Constituţiei s-a produs cu multiple implicaţii străine care au constituit un stat slab şi uşor de controlat din exterior. Din cauza art. 11 din Constituţie care stabileşte neutralitatea statului şi împiedica aderarea ulterioară a acesteia la structuri cu caracter defensiv, un alt articole defectuos al Constituţiei, este art. 11 care numeşte limba de stat limbă ”moldovenească”, acest articol a fost un major impediment în procesul de renaştere naţională a moldovenilor şi a conştiinţei acestora iar în lipsa unui proces care face claritate asupra identităţii se lipseşte de o direcţie civilizaţională şi geopolitică clară, şi menţine R. Moldova în zona gri a statelor CSI şi respectiv ca zonă de influenţă a Rusiei.

După protestele din 2009 şi schimbarea guvernării comuniste, R. Moldova a pornit un parcurs european destul de îndrăzneţ care astăzi este mai stabil ca niciodată în istoria sa de 30 ani. Parcursul pro-european al Chişinăului s-a aprofundat cu obţinerea statutului de stat candidat la UE la 23 iunie 2022 şi astfel R. Moldova îşi consolidează arhitectura de securitate în baza parcursului european şi a relaţiei cu structurile regionale şi euro-atlantice [19]. Un real şi cel mai important acord care contribuie cel mai mult la securitatea R. Moldova este Parteneriatul strategic cu România, care se bazează pe relaţia de fraternitate dintre moldoveni şi români. România a fost singurul stat care a oferit suport militar R. Moldova în 1992 în războiul moldo-rus şi este cel mai apropiat partener al Chişinăului care ajută la rezolvarea oricărei crize prin care trece acesta.

R. Moldova ca un stat mic cu doar doi vecini îşi consolidează cooperarea în domeniul securităţii în colaborare cu ambele state, dacă România ajută necondiţionat Chişinăul, nu este acelaşi lucru în privinţa Ucrainei, aceasta a jucat un rol negativ în cadrul războiului moldo-rus lăsând mercenari şi armament să treacă pe teritoriul său dinspre Rusia. Conflictul din Donbas şi anexarea Crimeei din 2014 a orientat Ucraina către integrarea ireversibilă în structurile euro-atlantice, astfel relaţia dintre Republica Moldova şi Ucraina au stabilit o nouă etapă în baza planul de acţiuni privind cooperarea în domeniul securităţii între Ministerul Afacerilor Interne al Ucrainei şi Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, semnat în iulie 2018, iar în 2019 a fost semnat Memorandumul de înţelegere între Serviciul de Informaţii Externe al Ucrainei şi Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova ulterior a fost semnată Declaraţia Comitetului de Securitate al Consiliului de Securitate al Ucrainei şi al Consiliului de Securitate al Republicii Moldova cu privire la consolidarea cooperării bilaterale în domeniul securităţii, semnată în iunie 2021 [20]. După începutul războiului ruso-ucrainean din 24 februarie 2022, a fost un real pericol pentru Republica Moldova cucerirea Ucrainei sau posibilitatea implicării trupelor ruseşti din regiunea ocupată transnistreană în război. Ucraina şi-a oferit de

nenumărate ori susţinerea pentru conducerea Republicii Moldova şi a menţionat că sunt gata să o apere şi militar, lucru pe care statele membre NATO nu o pot face pentru a nu escalada conflictul din unul bilateral în unul global. Aşadar relaţia cu Ucraina este foarte importantă pentru construcţia arhitecturii de securitate a R. Moldova mai ales în contextul acestui război şi a ocupaţiei regiunii transnistrene de către Rusia.

OSCE a jucat un rol important în procesul de negociere între Chişinău şi separatiştii propuşi din regiunea transnistreană dar nu a reuşit să aducă un aport considerabil pentru a opri cel puţin excesele din partea separatiştilor. OSCE este o organizaţie interguvernamentală, iar orice decizie luată trebuie să fie aprobată de către toţi membrii. În cazul conflictului transnistrean, Rusia a avut un rol important şi a blocat unele iniţiative care ar fi putut ajuta la rezolvarea conflictului, din aceste considerente, deşi OSCE are un profil de organizaţie pentru menţinerea păcii şi dialogului, aceasta nu poate să-şi îndeplinească funcţiile, dar rămâne totuşi importantă pentru R. Moldova datorită expertizei pe care o livrează.

Iniţiativa de Cooperare a Europei de Sud-Est este o organizaţie regională în care R. Moldova obţine susţinere prin apartenenţa la această organizaţie întărind securitatea prin folosirea expertizei juridice a statelor membre astfel reuşind să reformeze domeniul securităţii naţionale, totodată, R. Moldova a avut oportunitatea de a participa la exerciţii regionale de securitate organizate de Iniţiativa de Cooperare a Europei de Sud-Est, precum exerciţiile "Cooperative Response" şi "Quick Response". Aceste exerciţii au ajutat la consolidarea capacităţii de reacţie la ameninţările la adresa securităţii, precum şi la îmbunătăţirea cooperării regionale în domeniul securităţii la fel prin apartenenţa la SEECP Chişinăul şi-a îmbunătăţit securitatea la frontiere [20].

Relaţia R. Moldova cu UE este esenţială, pe dimensiunea securităţii UE este cel mai mare finanţator şi cetăţenii R. Moldova au profitat de ajutor UE în toate crizele prin care aceasta a trecut, mai ales în criza pandemică şi criza refugiaţilor ucraineni. Programele de dezvoltare a UE oferă R. Moldova resursele şi expertiza necesară pentru dezvoltarea ţării inclusiv pe dimensiunea securităţii. Spaţiul Economic European Lărgit (SEEL) este o zonă de liber schimb între statele membre ale Uniunii Europene (UE) şi alte state europene, care nu sunt membre UE, dar care au semnat acorduri de asociere cu UE. Printre aceste state se numără şi Republica Moldova, care a semnat Acordul de Asociere cu UE în 2014 şi a fost inclusă în SEEL în 2016 [21]. Aceasta organizaţie a contribuit la consolidarea relaţiilor politice şi de securitate între Republica Moldova şi UE. Prin cooperarea economică şi politică mai strânsă, UE a avut un interes mai mare în stabilitatea şi securitatea Republicii Moldova şi a ajutat la dezvoltarea unor politici şi programe de sprijin pentru consolidarea statului de drept, reforma sectorului de securitate, lupta împotriva corupţiei şi a crimei organizate, precum şi pentru îmbunătăţirea securităţii frontierelor şi combaterea migraţiei ilegale. Parteneriatul Estic a contribuit la securizarea spaţiului cibernetic al R. Moldova,

PE a ajutat la consolidarea securităţii energetice a Republicii Moldova [22]. UE a oferit sprijin financiar şi tehnic pentru modernizarea şi diversificarea infrastructurii de energie din ţară, în special prin intermediul proiectelor legate de energia regenerabilă şi a gazelor naturale lichefiate. Prin aceste proiecte, Republica Moldova a reuşit să reducă dependenţa de importurile de gaze naturale din Rusia, ceea ce a îmbunătăţit securitatea energetică a ţării. Programul Iniţiativa de Cooperare în Domeniul Securităţii (CIS) lansat în 2005, a contribuit la dezvoltarea capacităţilor de securitate ale Republicii Moldova, prin sprijinirea modernizării şi echipării forţelor de ordine, dezvoltarea capacităţilor de prevenire a crizelor şi îmbunătăţirea cooperării regionale şi internaţionale. Aceste măsuri au contribuit la consolidarea securităţii şi stabilităţii în Republica Moldova şi în regiunea înconjurătoare [23]. Programul Parteneriatul de la Vilnius a ajutat Republica Moldova să-şi dezvolte capacităţile de securitate prin îmbunătăţirea cooperării cu UE şi ţările membre ale NATO, precum şi prin furnizarea de asistenţă tehnică şi financiară în cadrul programelor relevante. Această iniţiativă a jucat un rol important în consolidarea relaţiilor Moldovei cu UE şi în dezvoltarea capacităţilor sale de securitate. Iniţiativa de Securitate Energetică a ajutat Republica Moldova să-şi consolideze securitatea energetică prin îmbunătăţirea infrastructurii energetice, creşterea eficienţei energetice şi diversificarea resurselor de energie. Aceste proiecte au contribuit la reducerea dependenţei Republicii Moldova de o singură sursă de energie şi la consolidarea stabilităţii energetice a ţării. Politica de vecinătate europeană (PVE) a fost lansată de Uniunea Europeană (UE) în 2004 pentru a consolida relaţiile cu ţările vecine din estul şi sudul Europei [23]. Republica Moldova este unul dintre aceste state partenere ale PVE şi a beneficiat de sprijinul UE în ceea ce priveşte consolidarea securităţii sale. PVE a ajutat la îmbunătăţirea securităţii frontierei Republicii Moldova prin sprijinirea reformelor în domeniul securităţii şi consolidarea capacităţii de control al frontierelor. Prin acest program, UE a furnizat echipamente şi pregătire pentru autorităţile moldoveneşti, inclusiv pentru Serviciul de Securitate al Statului şi Garda de Frontieră. PVE a sprijinit dezvoltarea cooperării regionale şi transfrontaliere în domeniul securităţii, precum şi creşterea încrederii între Republica Moldova şi statele vecine, inclusiv Ucraina şi România. Acest lucru a contribuit la consolidarea stabilităţii şi securităţii în regiunea extinsă a Mării Negre. Misiunea europeană de asistenţă la frontieră în Moldova şi Ucraina (EUBAM) a fost creată în 2005 pentru a sprijini autorităţile din Republica Moldova şi Ucraina în gestionarea frontierelor lor comune. EUBAM a jucat un rol important în dezvoltarea capacităţilor şi standardelor de securitate la frontiera dintre cele două ţări. Prin intermediul EUBAM, autorităţile din Republica Moldova au beneficiat de o serie de expertize în domeniul controlului şi gestionării frontierei, experţii EUBAM au oferit asistenţă tehnică pentru dezvoltarea unei abordări integrate la nivelul frontierelor, inclusiv în ceea ce priveşte controlul migraţiei şi combaterea traficului de

persoane şi de droguri. De asemenea, EUBAM a sprijinit autorităţile moldoveneşti în modernizarea infrastructurii de la frontiera de vest a ţării. Aceste eforturi au inclus construirea unui nou punct de trecere a frontierei în oraşul Ungheni şi modernizarea altor puncte de trecere existente, iar în perioada crizei refugiaţilor ucraineni, EUBAM a susţinut enorm primirea refugiaţilor în R. Moldova şi a uşurat munca munca autorităţilor R. Moldova [24].

Domeniul securităţii pe continentul european este o sarcină cheie a NATO, organizaţie pe care se bazează toate statele membre UE şi NATO. Aceste două organizaţii au ajutat considerabil R. Moldova pentru a-şi construi securitatea în baza parteneriatelor cu occidentul. Un rol important l-a avut Parteneriatul pentru Pace (PfP) program de cooperare între NATO şi statele partenere, inclusiv Republica Moldova, care a devenit parte a acestui program în 1994. Scopul principal al PfP este de a promova stabilitatea şi securitatea prin cooperarea între NATO şi ţările partenere. Republica Moldova a participat la numeroase exerciţii militare şi operaţiuni de menţinere a păcii organizate de NATO şi ţările partenere [25]. Această cooperare a permis consolidarea capabilităţilor militare şi dezvoltarea relaţiilor de încredere între Republica Moldova şi ţările membre NATO. Ca parte a programului PfP, Republica Moldova a beneficiat de sprijinul NATO în domeniul reformei instituţionale a sectorului de apărare şi securitate. În acest sens, NATO a furnizat expertiză şi asistenţă tehnică pentru dezvoltarea legislaţiei, modernizarea infrastructurii militare şi consolidarea sistemelor de comandă şi control. Ca parte a Parteneriatului pentru Pace, Republica Moldova a fost implicată într-o serie de misiuni internaţionale de menţinere a păcii, inclusiv în Irak şi Afganistan. Această implicare a oferit Republicii Moldova o oportunitate de a-şi consolida experienţa în domeniul operaţiunilor internaţionale şi de a-şi consolida relaţiile cu ţările partenere. Republica Moldova a participat la numeroase forumuri de securitate organizate de NATO şi ţările partenere, inclusiv în cadrul Iniţiativei de Cooperare a Europei de Sud-Est. Această cooperare a permis Republicii Moldova să participe la discuţii privind problemele de securitate regională şi să îşi consolideze relaţiile cu ţările partenere. Relaţia R. Moldova cu NATO s-a dezvoltat şi prin intermediul Programului de Cooperare Regională în Domeniul Securităţii (PCRD) lansat în 1999 [26], care îşi propune să sprijine dezvoltarea cooperării în domeniul securităţii între statele membre NATO şi ţările partenere din Europa şi Asia Centrală. R. Moldova a aderat la Programul de Cooperare Regională în Domeniul Securităţii în 2001, după semnarea Acordului de Parteneriat pentru Pace cu NATO [27]. De atunci, R. Moldova a participat activ la proiectele PCRD, care acoperă o gamă largă de subiecte, cum ar fi gestionarea crizelor, apărarea cibernetică, controlul armamentului şi dezarmarea, contraterorismul, dezvoltarea instituţiilor de securitate, şi altele. Prin intermediul programului, R. Moldova a beneficiat de o serie de oportunităţi de formare şi instruire pentru forţele sale de securitate, precum şi de acces la tehnologie şi echipamente de ultimă generaţie. Un alt program al NATO care ajută la întărirea securităţii R. Moldova este Iniţiativa de Securitate a Parteneriatului

Euroatlantic (PSI) aceasta fost lansată în 2002 de către liderii NATO pentru a aborda ameninţările transnaţionale, cum ar fi proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul şi traficul de droguri şi de fiinţe umane. Republica Moldova a aderat la PSI în 2006 şi a participat la mai multe proiecte şi exerciţii în cadrul iniţiativei. De exemplu, în 2018, Republica Moldova a fost una dintre ţările care au participat la un exerciţiu naval organizat în Marea Neagră, care a avut ca scop îmbunătăţirea capacităţilor de securitate maritimă şi de răspuns la situaţii de urgenţă în regiune. Prin participarea la PSI, Republica Moldova beneficiază de oportunităţi de formare, schimburi de experienţă şi de consolidare a capacităţilor de securitate la nivel regional şi internaţional.

R. Moldova îşi construieşte securitatea prin parteneriate cu partenerii vestici, prin participarea la iniţiativele lor şi prin integrare cât mai profundă cu aceste organizaţii şi state. Conflictul îngheţat din regiunea transnistreană şi art 11 din Constituţie restricţionează accesul Republicii Moldova în NATO [28]. De fapt acestea sunt două instrumente importante ale Rusiei pentru a menţine Chişinăul în zona sa de influenţă. Războiul pornit împotriva Ucrainei a inversat situaţia şi a încurajat partenerii occidentali să susţină R. Moldova şi să-i întărească securitatea pentru a face faţă la războiul hibrid rusesc [29]. Republica Moldova este un exportator de insecuritate şi conflict la graniţele UE şi NATO de aceea, aceasta poate miza pe ajutorul occidental pentru a-şi rezolva dilema securităţii şi pentru a participa la construcţia flancului de est al NATO şi UE totodată întărind prin asta arhitectura de securitate europeană.

Concluzii

Securitatea regional-europeană se confruntă cu provocări semnificative în contextul agresiunii ruse împotriva Ucrainei şi încălcării acordurilor şi tratatelor existente. Agresiunea Rusiei a destabilizat arhitectura de securitate regională şi globală, demonstrând necesitatea unei noi ordini globale care să reprezinte interesele şi puterea marilor actori internaţionali. Organizaţiile internaţionale, precum ONU, au fost limitate în capacitatea lor de a opri invazia rusă şi de a pune capăt războiului. În acest context, SUA, NATO şi UE reprezintă actorii principali în asigurarea securităţii continentului european. Aceste entităţi finanţează şi susţin diverse iniţiative de securitate regională, în special în estul continentului, pentru a contracara ameninţările revanşiste ale Rusiei.

Flancul estic, reprezentat de ţări precum Polonia şi România, joacă un rol crucial în contracararea imperialismului rusesc şi în sprijinirea Ucrainei în faţa agresiunii ruse. Aceste ţări sunt implicate în diverse iniţiative regionale menite să întărească flancul estic şi să asigure stabilitatea în regiune. R. Moldova se află într-o poziţie vulnerabilă în contextul unui război hibrid dus de Rusia, care îşi propune să menţină influenţa în regiune şi să obţină o pace avantajoasă în Ucraina. În această perioadă de turbulenţe, perspectiva securităţii europene se

conturează prin activarea inițiativelor regionale existente și construirea de noi inițiative menite să mențină pacea și stabilitatea în Europa.

În fața acestor provocări, securitatea regională trebuie să se bazeze pe cooperarea și solidaritatea între statele membre ale UE, pe sprijinul și angajamentul NATO și pe dialogul și negocierea eficientă cu Rusia. Consolidarea capacităților de apărare, dezvoltarea relațiilor economice și politice și promovarea valorilor democratice și a statului de drept rămân fundamentale pentru întărirea securității regionale și europene. Menținerea păcii și stabilității în Europa necesită eforturi comune și o abordare coerentă și unitară în fața provocărilor actuale. Prin inițiativele regionale, cooperarea internațională și angajamentul ferm față de valorile și principiile europene, securitatea europeană poate fi consolidată și poate oferi un cadru sigur și prosper pentru toți cetățenii europeni. Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei a fost un moment crucial care a pus în lumină vulnerabilitățile arhitecturii de securitate regională și globală. Încălcarea acordurilor și tratatelor existente a subminat încrederea și stabilitatea în regiune, evidențiind necesitatea unei reevaluări a abordărilor și politicilor de securitate.

Unul dintre tratatele semnificative care a fost afectat de agresiunea rusă este Acordul de la Helsinki privind securitatea și cooperarea în Europa din 1975. Acest acord a avut un rol important în promovarea dialogului și cooperării între statele europene, consolidând încrederea reciprocă și prevenind conflictele. Cu toate acestea, încălcarea acestui acord de către Rusia prin anexarea ilegală a Crimeei și intervenția militară în estul Ucrainei a subminat fundamentul pe care a fost construită această arhitectură de securitate.

Tratatul privind forțele nucleare intermediare (INF) încheiat în 1987 între Statele Unite și Uniunea Sovietică a jucat, de asemenea, un rol important în controlul armamentelor și în reducerea riscului nuclear în Europa. Acest tratat a interzis dezvoltarea, producția și deținerea de către ambele părți a rachetelor cu rază medie de acțiune. Cu toate acestea, în 2019, Statele Unite au acuzat Rusia că încalcă tratatul, iar ulterior, tratatul a fost suspendat. Această situație a creat o provocare suplimentară în ceea ce privește securitatea regională și controlul armamentelor. Un alt tratat semnificativ care a jucat un rol important în arhitectura de securitate europeană este Tratatul privind forțele armate convenționale în Europa (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe - CFE), încheiat în 1990. Acest tratat a limitat numărul și tipurile de armament convențional din Europa și a facilitat încrederea și transparența între statele semnatare. Cu toate acestea, în anul 2007, Rusia a suspendat aplicarea tratatului, subminând astfel înțelegerea și creând provocări semnificative în ceea ce privește controlul armamentelor convenționale în regiune. Tratatul de la Paris din 1990 a reprezentat un moment crucial în dezvoltarea securității europene post-Războiul Rece. Acest tratat a consfințit principiile cheie ale noii ordini europene, inclusiv respectul pentru suveranitatea statelor și pentru drepturile omului. Cu toate acestea, agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei a demonstrat că aceste principii sunt în continuare vulnerabile și necesită o vigilență constantă

pentru a le menţine. Parteneriatul pentru pace (PfP), lansat în 1994, a oferit o platformă importantă pentru cooperarea şi dialogul între statele europene şi NATO, inclusiv Moldova. Acest parteneriat a facilitat schimbul de informaţii, pregătirea comună şi sprijinul pentru reformele în domeniul securităţii. Moldova a beneficiat de acest parteneriat în dezvoltarea capacităţilor sale de apărare şi în creşterea cooperării cu NATO.Tratatul de la Amsterdam din 1997 a consolidat cooperarea şi integrarea europeană, punând bazele pentru dezvoltarea Politicii Externe şi de Securitate Comună a Uniunii Europene. Acest tratat a deschis calea pentru o mai mare implicare a Uniunii Europene în domeniul securităţii şi apărării, permiţându-i să-şi dezvolte propriile capacităţi de gestionare a crizelor şi de acţiune în domeniul securităţii. Tratatul privind stabilitatea, securitatea şi cooperarea în Europa (Treaty on Stability, Security and Cooperation in Europe - TSC) semnat în 1999 a reprezentat un alt pas important în consolidarea securităţii regionale. Acest tratat a consolidat principiile democratice, respectul pentru drepturile omului şi cooperarea în domeniul securităţii între statele semnatare. Cu toate acestea, agresiunea Rusiei în Ucraina a subminat încrederea în acest tratat şi a generat provocări semnificative în ceea ce priveşte securitatea regională. Tratatul de la Moscova din 2002 a avut ca obiectiv principal reducerea numărului de armament strategic ofensiv între Rusia şi Statele Unite. Acest tratat a avut un impact semnificativ în reducerea riscului nuclear şi în promovarea stabilităţii regionale. Cu toate acestea, la fel ca în cazul altor tratate, respectarea şi punerea în aplicare a acestuia au devenit o provocare în urma comportamentului agresiv al Rusiei în regiune. Parteneriatul strategic UE-Rusia, stabilit în 2011, a avut ca scop consolidarea relaţiilor şi cooperării între Uniunea Europeană şi Rusia în domenii precum securitatea, economia şi drepturile omului. Cu toate acestea, agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei a deteriorat relaţiile dintre cele două părţi şi a subminat încrederea în parteneriat. Tratatul de la Viena privind reducerea armamentului strategic (START) a reprezentat un pas semnificativ în reducerea armei nucleare şi în promovarea stabilităţii şi securităţii globale. Acest tratat, semnat între Statele Unite şi Rusia în 2010, a pus limite şi controale stricte asupra arsenalului nuclear al celor două state. Cu toate acestea, recenta escaladare a tensiunilor şi încălcările tratatelor de către Rusia pun sub semnul întrebării eficacitatea acestor acorduri în menţinerea securităţii globale.

Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei şi comportamentul său subversiv în regiune au subminat arhitectura de securitate regională şi globală. Aceasta a creat o nevoie urgentă de consolidare şi revizuire a strategiilor de securitate pentru a face faţă ameninţărilor actuale şi viitoare. Actorii majori precum SUA, NATO şi UE joacă un rol esenţial în finanţarea şi susţinerea iniţiativelor de securitate regională pentru a contracara provocările ruseşti şi pentru a menţine pacea şi stabilitatea în Europa. În acelaşi timp, cooperarea între statele europene şi iniţiativele regionale, precum Parteneriatul Estic, Parteneriatul de la Vilnius şi EUBAM, contribuie la întărirea securităţii ţărilor precum Republica Moldova şi

promovează stabilitatea în regiune. În fața provocărilor actuale, este necesară o abordare strategică și cooperare continuă pentru a dezvolta un sistem de securitate globală și regională robust, capabil să facă față amenințărilor actuale și viitoare și să asigure pacea și stabilitatea în Europa și în întreaga lume.

Bibliografie:

1. Tratatul de la Lisabona, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/5/tratatul-de-la-lisabona
2. Politica europeană de vecinătate, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/170/politica-europeana-de-vecinatate
3. Adapting NATO to an unpredictable and fast-changing world, https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/02/19/adapting-nato-to-an-unpredictable-and-fast-changing-world/index.html
4. Helsinki process and the importance of the CSCE in Europe, https://www.academia.edu/11826732/Helsinki_process_and_the_importance_of_the_CSCE_in_Europe
5. Russia and its Near Neighbourhood: Competition and Conflict withtheEU, aei.pitt.edu/58636/1/4.2011.pdf
6. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations., https://digitallibrary.un.org/record/202170
7. Definition Of Aggression General Assembly Resolution 3314 (Xxix), Https://Legal.Un.Org/Avl/Pdf/Ha/Da/Da_ph_e.Pdf
8. Politica de securitate și apărare comună, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/159/politica-de-securitate-si-aparare-comuna
9. Fondul European de Apărare, https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/european-defence-fund/
10. Centre naţionale de coordonare, https://cybersecurity-centre.europa.eu/nccs_ro
11. EULEX în Kosovo, https://www.eulex-kosovo.eu
12. EUFOR BOSNIA-HERZEGOVINA Military Operation ALTHEA, https://www.eeas.europa.eu/eufor-althea/eufor-bosnia-herzegovina-military-operation-althea_en
13. Centre naţionale de coordonare, https://cybersecurity-centre.europa.eu/nccs_ro
14. Berlin Plus agreement, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf
15. The South-East European Cooperation Process, https://www.seecp.info

16. Comunitatea politică Europeană (CPE), https://euneighbourseast.eu/ro/news/latest-news/republica-moldova-va-gazdui-cea-de-a-doua-reuniune-a-comunitatii-politice-europene/
17. Triunghiul Ucraina-România-Polonia, ehttps://www.defenseromania.ro/dupa-victoria-ucrainei-premierul-polonez-propune-un-triunghi-care-sa-domine-europa-de-est-polonia-romania-ucrainei_621901.html
18. Securitatea în regiunea extinsă a Mării Negre, https://moldova.europalibera.org/a/securitatea-în-regiunea-extinsă-a-mării-negre-discutată-la-bucureşti-cu-participarea-r-moldova/32360610.html
19. Relaţiile UE cu Republica Moldova,
20. https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastern-partnership/moldova/candidate
21. Tratatele internaţionale privind frontiera de stat a Republicii Moldova, https://www.border.gov.md/tratate-internationale
22. Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (SEECP), https://mfa.gov.md/ro/content/procesul-de-cooperare-din-europa-de-sud-est-seecp
23. Politica externă a Republicii Molodva, https://frispa.usm.md/wp-content/uploads/22.-Cebotari-Svetlana.pdf
24. Experţii Misiunii de Parteneriat a Uniunii Europene în Moldova şi-au început activitatea la Chişinău, https://stisc.gov.md/ro/expertii-misiunii-de-parteneriat-uniunii-europene-moldova-si-au-inceput-activitatea-la-chisinau
25. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf
26. Politica europeană de vecinătate,https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/european-neighbourhood-policy_ro
27. EUBAM, https://eubam.org/ro/publications/the-memorandum-of-understanding/
28. Parteneriatul pentru pace, https://mfa.gov.md/ro/content/parteneriatul-pentru-pace-ppp
29. Republica Moldova În Sistemul De Securitate European, https://ipp.md/old/public/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc
30. Parteneriatul Pentru Pace, https://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=214
31. Towards a New European Architecture, https://aspeninstitute.ro/wp-content/uploads/2022/11/A-WORLD-IN-FLUX_web.pdf